

Тема 1. Предмет культурології як наука про культуру. Суть і сутність культури. Функції культури. Культура і цивілізація.

Мета: навчальна - формувати вміння пояснювати, аналізувати навчальний матеріал, робити висновки та узагальнення; працювати з ілюстраціями, картиною, картою; пояснювати на прикладах поняття та терміни; формувати пізнавальний інтерес студентів та залучати їх до культурних надбань поколінь.

Виховна – виховувати інтерес до культурної спадщини людства.

Тип заняття: вивчення нового матеріалу.

Основні поняття: культура, цивілізація, концепція.

Обладнання: карта, Греченко Г. «Історія світової та вітчизняної культури», Війтович В. «Культурологія».

Хід заняття

1 Організаційний момент.

2 Актуалізація опорних знань студентів.

Як ви думаєте чи впливає культурний розвиток на формування цивілізацій?

Які світові пам'ятки культури ви знаєте?

3 Мотивація пізнавальної діяльності.

Ознайомившись з даною темою ви зрозумієте глибинність культурних надбань людства, філософський підхід до розуміння культурних процесів на розвиток цивілізацій.

4 Виклад нового матеріалу.

1 Предмет культурології як науки про культуру. Сутність і суть культури.

2 Методологічні підходи до вивчення поняття «культура». Функції культури. Типи культури. Види культури. Форми культури.

3 Концепції культури. Розуміння культури як соціального процесу.

4 Поняття «культура» і «цивілізація». Культурна єдність людини і природи.

Самостійна робота студентів.

Методологічні підходи до вивчення поняття «культура». Функції культури. Типи культури. Види культури. Форми культури.

Концепції культури. Розуміння культури як соціального процесу.

Поняття «культура» і «цивілізація». Культурна єдність людини і природи.

5 Закріплення вивченого матеріалу.

1 Які функції культури?

2 Які форми культури?

У сучасній культурі домінуючими стають процеси загальної інтеграції. В інтелектуальній діяльності це виявилось у взаємодії донедавна далеких одна від одної наук і виникнення на їхньому перетині нових: біохімії, генної інженерії, біофізики тощо.

Культурологія є також інтегративною сферою знання, народженою в широкому багатоаспектному діалозі на перетині філософії, історії, психології, мовознавства, етнографії, релігієзнавства, соціології культури та мистецтвознавства.

Базисом культурологічного знання виступають окремі науки про культуру, в межах яких досліджуються певні феномени культури. Таким чином, культурологія належить до соціогуманітарних наук, хоча активно використовує як методи природничих наук, так і спеціальні методи дослідження в соціальній сфері. Специфіка культурології полягає саме у її інтегративному характері, в орієнтації на буття та діяльність людини й суспільства як цілісних феноменів.

Культурологія є системою знань про сутність, закономірності існування та розвитку, людське значення та способи пізнання культури. Тому важливим завданням теорії культури є пізнання сутності культури і виявлення законів та механізмів функціонування конкретних форм і сторін культури.

Основні функції культури:

1. адаптаційна;

2. пізнавальна;

3. аксіологічна (ціннісна);
4. інформаційна;
5. комунікативна (діалог культур);
6. нормативна;
7. гуманістична;
8. людинотворча (соціалізація особистості);
9. виховна;
10. світоглядна.

Насамперед, слід відмітити адаптаційну функцію культури, яка дає можливість кожному індивідууму, який включається в процес функціонування і розвитку прилаштовуватися до існуючих в суспільстві оцінок і форм поведінки.

Наступною за значимістю є пізнавальна функція культури, суть якої полягає в ознайомленні людини зі знаннями, необхідними для «володіння силами природи і пізнання соціальних явищ, для визначення у відповідності з цим ціннісного відношення до світу

Аксіологічна функція дає можливість виробити ціннісні орієнтації людини, коригувати норми поведінки та ідентифікувати себе у суспільстві. Оцінка творів духовної й матеріальної культури розглядається у ній як артефакти у їх інформаційно-семіотичному значенні.

Важливу роль відіграє інформаційна функція культури, яка дає людству й суспільству відповідну інформацію. Культура є засобом, що виробляє інформацію. Разом з цим вона є також пристроєм, що запам'ятовує цю інформацію. Якщо порівнювати людське суспільство з комп'ютером, то роль культури в суспільстві аналогічна ролі математичного забезпечення в комп'ютері: вона вміщує у собі мову, пам'ять, програми дій.

Комунікативна функція виконує передачу культурних цінностей, їх засвоєння та збагачення неможливі без спілкування людей, а саме спілкування здійснюється за допомогою мови, музики, зображення і. д., які входять в скарбницю культурних цінностей. В зміст нормативної функції культури входить відпрацьовування і поширення відповідних норм поведінки, які суспільство диктує людині, у відповідності з якими формується образ життя людей, їх установки й ціннісні орієнтації, способи поведінки. Слід відмітити гуманістичну функцію культури. Саме її мав на увазі М. Хотдеггер, розглядаючи культуру як реалізацію верховних цінностей шляхом культивування людської гідності. Основу людинотворчої функції культури складає виявлення і культивування сутнісних сил людини, їх соціальне і духовне возвеличення і ушляхетнення.

Особливе місце належить виховній функції: культура не лише пристосовує людину до певного природного та соціального середовища. Вона ще й виступає універсальним фактором саморозвитку людства, людини. Кожного конкретного індивіда або людську спільність правомірно розглядати як продукт власної культурної творчості. Остання полягає у невпинному процесі розвитку і задоволенні матеріальних і духовних потреб, різноманітних людських здібностей, продукуванні та здійсненні мрій та бажань, постановкою перед собою і досягненні певних життєвих цілей, програм. Тому кожний новий етап у культурному поступі можна справедливо вважати новим кроком в напрямку розширення горизонтів людської свободи. Світоглядна функція культури виявляється в тому, що вона синтезує в цілісну і завершену форму систему чинників духовного світу — пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінкових, вольових.

Світогляд забезпечує органічну єдність елементів свідомості через сприйняття і розуміння світу не в координатах фізичного простору й часу, а в соціокультурному вимірі. Слід відзначити також, що світоглядне мислення і світоглядне уявлення в історичному плані черпають свій зміст у міфології, релігії, науковому пізнанні, тобто в таких формах суспільної свідомості, що включають зміст культури. Основним напрямком культурного впливу на людину є формування світогляду, через який вона включається в різні сфери соціокультурної регуляції. В залежності від рівня, масштабів, форм соціальної взаємодії розрізняють типи та форми культури.

Основними типами культури є:

- загальнолюдська культура (у сенсі культури, створеної людством протягом всієї історії його існування);
- суперкультура (у значенні культури, створеної конкретним суспільством, яка передається з покоління в покоління);
- субкультура (в розумінні культури як сукупності переконань, цінностей, норм" зразків поведінки, характерних для певної соціальної спільноти; приклад: національні, професійні субкультури);
- контркультура (у сенсі культурної моделі певної групи, яка протистоїть або знаходиться в конфронтації до панівної супер культури. Селзнер наводить приклад відомої контркультури в західному суспільстві — бгеми, а в ній — стиль життя і поведінки хіпі. Для їх культури характерним є прагнення до самовияву, бажання жити сьогоднішнім днем, вимога цілковитої свободи, любов до екзотики. Це входить у конфлікт з такими цінностями панівної західної культури, як самодисципліна і самообмеження і т. ін.);
- девіантна культура (як різновид субкультури; притаманна групам з соціально відхиленою поведінкою; приклад—стиль життя кримінальних угруповань);
- особистісна культура (мається на увазі культура конкретного індивіда).

Історично склалися дві форми культури: висока (елітарна) та народна (фольклорна). Елітарна культура включала в себе перш за все класичну музику, живопис, літературу, які створювалися професіоналами високого рівня. Народна культура включала фольклор, пісні, танці, міфи, казки, які створювали люди у повсякденному житті. Як правило, елітарна культура створювалася та задовольняла потреби не багатьох, народна ж була пов'язана з життям широких народних мас. У сучасному суспільстві у зв'язку з розвитком засобів масової інформації виникає ще одна форма — масова культура, котра апелює до всіх і розрахована на масове споживання. Культура виступає насамперед духовним виміром цивілізації, її духом, основою та фундаментом людської історії. Під цивілізацією ж розуміється певний етап культурної еволюції людства, що являє собою якісну межу на еволюційному шляху.

Якщо культура має природне походження і визначається як внутрішній стрижень історичного розвитку людства, який духовно наповнює і збагачує кожну наступну епоху цієї історії, то цивілізація - це тіло культури, її матеріальна оболонка, яка має не природне, а соціальне походження. Отже, цивілізацією можна назвати певний етап розвитку суспільства у єдності соціально-економічних, науково-технічних і культурних виразів.

Цивілізація перебуває в постійному розвитку. Її рівень залежить від розвитку техніки, наукового потенціалу, релігії, моралі, рівня добробуту населення, його самосвідомості, сталості духовних цінностей. Тому цивілізація може бути показником зрілості суспільства, або ж суспільство, яке здатне забезпечити людям нормальний розвиток та існування, і є цивілізацією. Таким чином, культура виступає як сукупність духовних можливостей суспільства, а цивілізація - як сукупність умов, необхідних для реалізації цих можливостей. Якщо культура визначає зміст і мету суспільного та особистісного буття, то цивілізація забезпечує форми та технічні засоби їх втілення. Цивілізація - явище об'єктивне, як і об'єктивним є те, що людство застосовує її плоди як засіб створення штучних культурних витворів для задоволення власних матеріальних потреб.

Бездуховна цивілізація - жадлива річ, проте й культура, позбавлена своєї фізичної оболонки (цивілізації), - річ неможлива. Людство вже не повернеться до свого первісного природного стану, воно повинно творчо й критично поставитися до набутого попередніми епохами досвіду для свого подальшого розвитку. Сучасна цивілізація специфічна. Формування масового споживача культури проявляється в стандартизації його життя, у його однобічності. Цивілізоване життя одномірне, шаблонне, орієнтоване не на творчість, а на споживання типових стандартів: нових шаблонних думок, будівель, одягу та зразків для наслідування. Нерідко цивілізована маса чинить опір культурі, тобто творчості, саме тому, що остання ламає певні шаблони буття. На відміну від органічності культури цивілізація має демократичний характер. Її характерною рисою є механістичність.

Цивілізація - це сфера переосмислення та повторення вже створеного раніше. Цивілізація урбаністична: саме в містах уперше виникає потреба масового повторення здобутків культури, в містах створюються й кращі умови для добору і збереження зразків минулих культур. З міст ці твори потім поширюються в сільській місцевості. Тому цивілізація - це своєрідний, актуально діючий музей

культури. Несучи свої досягнення з міст до селищної периферії, вона створює місцеву - містечкову цивілізацію, при цьому руйнує витоки побутової народної культури.

У питанні про взаємодію природи та культури можна виділити декілька аспектів.

Перший аспект – господарсько-практичний. Від природних багатств та умов залежить спосіб життя людини, доля країн, народів та культур. Сьогодні вагоме значення мають не природні умови та багатства, а людський фактор.

Другий аспект - екологічний. Людина не може чекати милості від природи після того, що вона зробила з нею. Екологічна рівновага, охорона природи, екологічно чисті технології – усе це найважливіші аспекти сучасного стану проблеми «культура та природа». Це питання дуже важливе в умовах глобальної екологічної катастрофи, яка загрожує людству. Очевидно, що протягом історії «натура» перетворюється на культуру. Наш життєвий природний простір стає більш олюднений. Зростає вплив людини на планету, хоча в цьому процесі відбувається відчуження культури від природи. Ми живемо в штучному світі, в якому сила людини постає проти самої неї. Людство знаходиться в стані конфлікту між природою й культурою. Тому дуже важливим є зростання екологічної складової в системі культури, становлення та розвиток екологічної культури, тобто вміння знайти «спільну мову» з природним світом, забезпечити еволюційний розвиток культури та природи. Це питання стає глобальним у третьому тисячолітті.

Третій аспект – медико-гігієнічний. Виявляється, що клімат, погода мають значно більший, ніж вважали раніше, вплив на життя людини (наприклад, «несприятливі» дні, звідси проблема здорового способу життя, рекреації, географія хвороб тощо).

Четвертий аспект - етичний. Природа – це рідкісне середовище існування. Любов до природи часто асоціюється з любов'ю до Батьківщини, що є найголовнішою культурною цінністю. Отже, людина та її культура несуть у собі природу Матері-землі, свою природну біологічну передісторію. Це наочно простежується зараз, коли людство виходить у космос, де без створення екологічного захисту життя та праця стають неможливими. Культура є необхідним доповненням і продовженням природи. Культура поступово робить своїм об'єктом ставлення до природи, тобто виникає культура екологічної діяльності людини, або, як говорять, екологічна культура. Її завдання – піднести до нового рівня оцінку відношення природи та людини, ввести знання про ці відношення в систему цінностей культури. Загострення сучасної екологічної ситуації поставило людство перед вибором: продовження боротьби з природою, прагнення «оволодіти» нею, і, як наслідок цього, екологічна смерть усієї планети, чи на кращих гуманістичних традиціях людства та сучасної науки, яка створює нову екологічно чисту техніку й технологію, перетворення Землі на процвітаючу біосферу – середовище існування. Справжня екологічна культура починається з того, що в системі «природа-суспільство» самостійне місце займають природокористування, охорона природи та їх покращення на основі оптимізації взаємодії природних і соціальних, справжніх і штучних процесів.

Екологічна культура відповідно до процесів взаємодії суспільства й природи передбачає реалізацію нових принципів життєдіяльності людей. Вона не сумісна зі старою традицією підкорення природи і передбачає гармонію трьох видів взаємодії людини й природи: викорис-тання природних багатств, охорона природи як справжнього середовища існування людини, розумне регулювання природних процесів, їх відновлення, збереження і покращення. Для цього потрібно змінити всі види життєдіяльності людини, її менталітет, бажання, ідеали, тобто світогляд. Новий світогляд передбачає створення нової екологічної ідеології, на основі якої формується екологічна культура. Її новизна та специфіка полягає в тому, що вона долає не лише класові, національні та релігійні протиріччя, а й властивий усім ідеологіям антропоцентризм, орієнтуючись не лише на загальнолюдські, а, так би мовити, загальножиттєві цінності, єдині для людини та природи.

Екологічна ідеологія – це ідеологія життя, єднання людини з природою. Така ідеологія ближча до морального, ніж споживчого різновиду, оскільки людині, яка об'єдналась з природою, доводиться відмовитись від особистих потреб.

Існує три принципи екологічної ідеології – практичний, юридичний і моральний. Поняття «екологія», яке виникло в минулому столітті на позначення окремого наукового напрямку в біології, сьогодні розширило своє значення, тому говорять про екологію культури, духу тощо. Гегель назвав

цей процес «саморозвитком поняття». Екологічна ідеологія не замикається в рамках ідеології взаємодії людини з природним середовищем, а вбирає в себе всі основні проблеми людського існування. Не буде миру й злагоди в душі, якщо екологічні відношення не стануть людянішими у вищому розумінні слова, так само як не буде миру і злагоди між людиною та природою без ладу в суспільстві. Екологічна ідеологія розглядає розвиток суспільства, яке пройшло дві стадії єдності та гармонії людини з природою і розриву між ними. Сьогодні перед людством стоїть нагальна потреба повернутися до гармонії людини з природою – створення екологічного суспільства. Ідеал, до якого закликає екологічна ідеологія, - сформоване на її принципах екологічне суспільство – не зможе реалізуватися автоматично. Та в будь-якому випадку майбутнє не може не включати екологічний вимір. Тісний зв'язок між культурою та природою робить актуальним для гармонізації взаємовідношень людини та природи завдання синтезу екологічно позитивних тенденцій усіх типів культур, що сприяє гармонійному розвитку світової культури. Останнє не означає, що різні сфери й типи культури об'єднуються в якесь аморфне ціле.

Усі сфери духовної культури, модифікуючись, можуть зробити внесок у створення екологічної культури. Історично першою сферою духовної культури була культура невидима - містика. Небезпека екологічної катастрофи, яка актуалізувалася у сучасній екологічній ситуації, сприяла відродженню містичних поглядів, які стежили за тим, щоб виявити людську слабкість перед силами природи. Проголошене сучасними екологами діалектичне положення „все взаємопов'язане” трансформується натурфілософами в уявлення про надприродну цілісність, єдине. У рамках перших цивілізацій склалися міфологічні культури. Поява міфології пояснювалася прагненням людини, хоча й в ідеальній формі, повернутися до первинної єдності з природою. Отже, міфологія є екологічною. Усі давні релігії засновані на обожненні природних явищ (сонця, світла тощо).

Сучасний екологічний рух в умовах слабкості теоретичної бази не може ґрунтуватися на вірі як складовій найважливішого моменту релігії, інакше кажучи, сучасний екологічний розвиток не може бути релігійним рухом. Більшість принципів екологічної етики – принцип рівноцінності всіх видів життя – є об'єктом віри. Наука спочатку була екологічною в тому розумінні, що була спрямована на вивчення природи. Дисбаланс культури й навколишнього середовища – це результат діяльності людей, їх організації, норм та орієнтирів останньої.

Виправлення екологічних помилок, відтак, пов'язане зі змінами характеру людських організацій, норм та орієнтирів їх діяльності. Організувати свою соціально-культурну життєдіяльність людина повинна на засадах окультурення власних потреб відповідно до вимог природи. Тільки безперервний діалог «природа-культура» може бути основою стабільності існування людини, суспільства. а, отже